

Мар'ян Житарюк

«СВОБОДА» — ВІЛЬНЕ СЛОВО УКРАЇНЦІВ АМЕРИКИ

Наприкінці 2012 р. на факультеті журналістики Львівського національного університету ім. І. Франка відбулася творча зустріч із письменником, журналістом газети «Свобода» (США) Петром Часто та письменником, сценаристом, журналістом Олександром Гаврошем. Обидва в минулому (у різний час) здобули журналістську освіту у Франковому університеті, тому із задоволенням презентували останні свої нові книги — «Вільне слово американської журналістики. До 120-річчя «Свободи», україномовного видання Українського Народного Союзу, всегромадської газети українців США (1893—2013)» (Нью-Йорк ; Ужгород : Ukrainian Book ; Timpani, 2012. — 816 с.) та «Блукаючий народ : роман-подорож у часі і просторі» (К. : Нора-друк, 2012. — 312 с.).

Обидві праці заслуговують на увагу як фахівців-журналістикознавців, представників журналістського цеху, так і широкої громадськості. Книжка О. Гавроша — реанімація подорожнього нарису, глибока, зі знанням історії, традицій, звичаїв, минулого і сучасного побуту, розвідка про найдавнішу українську діаспору на Балканах (понад 250 років). Праця П. Часто — про історію найславетнішої української газети у США, що сягає кінця XIX ст. і триває досі. Докладніше зупинимось на книжці П. Часто «Вільне слово американської журналістики».

Після газетярства, згадує П. Часто, в «районках» Стрийщини та Міжгірщини, а також в обласній «Закарпатській правді», після вимушеного приїзду до США через важку серцеву недугу найменшої доньки, протягом 13 років він редагував щорічні альманахи Українського народного союзу, 16 років (1992—2008) писав редак-

ційні статті для нью-йоркського тижневика «Національна трибуна», 10 років виконував обов'язки головного редактора місячника Організації оборони чотирьох свобод України «Вісник» і головного редактора місячника Об'єднання українців Америки «Самопоміч» — «Наш світ» (до часу їхнього закриття); журналіст часопису «Свобода», автор художніх видань («Високе село», «Самотності просто нема»), книг публіцистики («Між...», «Звідки ти, Росіє, і куди?», «На полі Куру», «Пам'ятай», «Жовте листя по синій воді»), книги-інтерв'ю «З нашого поля».

15 вересня 1893 р. побачило світ перше число «Свободи». Сьогодні всі числа «Свободи» — а це величезний архів! — доступні в Інтернеті (<http://www.svoboda-news.com/index.htm>). Як зазначає у передмові до книги в жанрі хроніки-хрестоматії «Вільне слово американської журналістики» професор Ля-Саль-університету (Пенсильванія), Голова Світової ради Наукових товариств ім. Тараса Шевченка, академік Національної академії наук України д-р Леонід Рудницький, «“Свобода” була і залишається чимось більшим, ніж етнічна газета, ніж друкований орган Українського Народного Союзу. Вона є, в першу чергу, українським часописом, який віддзеркалює українську свідомість у Сполучених Штатах Америки, а одночасно є конструктивним, будуючим чинником у житті української громади на американській землі» (с. 6).

Газета «Свобода» 77 років — від 1921-го до 1998-го — була єдиним щоденником поза Україною. Найбільш прикро, що саме тоді, коли Україна стала незалежною, за рішенням 34-ї Конвенції УНС, «Свободі» довелося змінити періодичність із щоденника на тижневик. 9 червня 1998 р. Едуард Кухар слушно докоряє керівництву УНС зі шпальт «Свободи»: «Малограмотна передвоєнна наша економічна іміграція в Америці зуміла вдержати «Свободу» як щоденник, а ми, повоєнні політичні емігранти, вдягнувшись в пір'я, не можемо продовжити започатковане знамените осягнення цієї передвоєнної економічної іміграції, продовжити «Свободу» як щоденник» (с. 793). З Е. Кухаром солідаризується і П. Часто, який закликає істориків української преси не пошкодувати труду й попрацювати з архівами «Свободи», що допоможуть дослідникові знайти «не один поламаний в партійно-політичній чи церковно-конфесійній боротьбі спис» (с. 794).

«Свобода» у США, подібно до «Діла» в Галичині, не тільки відзеркалює життя в інформаційних повідомленнях, а й виступає ідейною, патріотичною, національною платформою українства. Навіть відомий австрійський україніст Міхаель Мозер вважає «Свободу» величезним резервуаром для наукових студій розвитку української мови кінця XIX ст. — перших десятиліть XX ст. (Slavic Languages in Migration. — Відень, 2012). Президент УНС Стефан Карай передмову до книжки П. Часто назвав «Це майже біблійна історія», адже розповідає про зародження української діаспори у США, заснування і розквіт «Свободи». Він пише: «Зі слова починався український світ в Америці, слово втримувало на собі згуртованість цього світу, слово, всупереч величезним труднощам, нескінченним випробуванням і життєвим спокусам, зберегло американську Україну такою, що сьогодні Україна-Мати впізнає її здалеку — за рідною мовою, за вірою і Церквою, за народними традиціями, за неповторним і незнищеним українським світосприйманням» (с. 9).

П. Часто, присвячуючи свою книгу 120-річному шляхові «Свободи», надпартійному та надконфесійному громадському дзеркалу, в якому відбилися і відбиваються ще й нині всі грані буття усіх чотирьох хвиль української еміграції за океан, усі процеси формування організованого українського життя на Північноамериканському континенті, найстарішому українському виданню у діаспорі, ілюструючи свої міркування величезним обсягом фактажу, небезпідставно сподівається, що його дослідження значною мірою доповнить історію української журналістики.

Важко точно визначити жанр книжки П. Часто, адже за своїм контентом вона і хроніка, і хрестоматія, і публіцистика, й історія. Тут мають місце проблемно-тематична, біографічна, хронологічна, історична систематизації; за допомогою цитування широко репрезентовано журналістські тексти авторів «Свободи» різних епох, що дозволяє доволі повно відчутти атмосферу, дух часу (від XIX ст. до сьогодення). Ця книжка може слугувати зачином для більш скрупульозного вивчення різних аспектів життя українців у США, історії української журналістики в діаспорі загалом і «Свободи» зокрема, спонукає до переосмислення її генези тощо. Тим паче, що «свободівці» оцифрували весь паперовий архів і виклали його в Інтернеті.

Засновником і першим редактором «Свободи» був дуже талановитий і освічений священик о. Григорій Грушка, «тип мислячого,

критичного християнина, релігійна думка якого переступала конфесійні різниці і в своїй глибині, і в живому зв'язку з життям народу і його культурою» (с. 767). Після трирічного навчання у Ватикані о. Г. Грушка проповідував у храмі св. Юра у Львові, захоплювався українською літературою, культурою. Очевидно, що не можна не погодитись із П. Часто, який вважає життя і працю о. Грушки сюжетом для історичного роману: автор, редактор, видавець, який докоряє ортодоксальному Православ'ю, згодом переходить до Православ'я, приймає Золотий Хрест із рук російського царя, а пізніше мужньо повертається до своєї Церкви, самовіддано працює у сільських громадах, «Просвіті». До 100-річчя «Свободи» американсько-український історик д-р Осип Кравченко написав працю «Головні редактори «Свободи», 1893—1993». П. Часто, крім о. Григорія Грушки (1893—1895 рр.), о. Нестора Дмитріва (1895—1897 рр.), о. Стефана Макара (1897—1900 рр.), о. Івана Ардана (1900—1907 рр.), Антіна Цурковського (1907—1910 рр.), Осипа Стеткевича (1910—1919 рр.), Володимира Лотоцького (1919—1926 рр.), Омеляна Рев'юка (1926—1933 рр.), Луки Мишуги (1933—1955 рр.), Антона Драгана (1955—1979 рр.), Василя Тершаковця (1979—1980 рр.), Зенона Снилика (1980—1998 рр.), доповнив перелік редакторів новими іменами. Автор додав свіжості інтерпретації З. Снилика, який завершив редакторську кар'єру після зміни формату щоденника на тижневик. З. Снилик виступав під прапором США у 93 міжнародних футбольних матчах. На думку П. Часто, своїм умінням стояти над усіма суперечками (партійними, конфесійними, регіональними чи правописними) З. Снилик представляв цілком нове, принципово інше, завтрашнє, а не вчорашнє українство. У дослідженні П. Часто подано резюме й наступників З. Снилика: Раїси Галешко (1998—2000 рр.), Ірени Яросевич (2000—2007 рр.; до об'єднання керівництва «Свободи» і «The Ukrainian Weekly»), Роми Гадзевич (від 2007 р. і досі).

Формат відгуку на цікаве й новаторське видання не дозволяє охопити зміст товстезної книжки. Скажемо лише, що автор не забуває не тільки своїх колег-журналістів, з якими працює останні десятиліття від свого вимушеного переїзду до США 1990 р., а й перелічує найвідоміших авторів упродовж усього періоду існування газети, при цьому зазначаючи, що автура «Свободи» — це матеріал для окремої енциклопедії (с. 784). Так, у 1920-ті рр. це такі імена:

Михайло Лозинський, В'ячеслав Будзиновський, Осип Назарук, Олександр Сушко; у 1930-ті: Остап Грицай і Євген Онацький; у 1940-ві: Микола Чубатий, Володимир Душник, Степан Баран, Антін Рудницький; у 1950—1970-ті: Роман Смаль-Стоцький, Мирослав Прокоп, Степан Куропась, Василь Маркусь, Володимир Жила, Вікентій Шандор, Ярослав Падох, Іван Світ, Богдан Ф. Корчмарик, архіпресвітер Сергій Кіндзерявий-Пастухів, Іванна Савицька, Лев Яцкевич, Іван Головінський, Андрій-Дар'ян Сольчаник, Адольф Гладилевич; у 1980—1990-ті рр.: Микола Світуха, Ярослав Гайвас, Степан Женецький, Роман Савицький, Роман Голят, Анатоль Камінський, Петро Саварин, Едвард Кухар, Роман Барановський, Мар'ян Коць, Володимир Кульчицький-Гут, Осип Труш, Наталія Пазуняк, Володимир Петришин. Звісно, цей перелік імен аж ніяк не повний, а сучасний період потребує додаткового вивчення, хоча на сторінках «Вільного слова американської України», на наше переконання, ця ніша достатньо заповнена. Нехай залишається інтерес до самої книжки!

Сторінки «Свободи» допоможуть систематизувати «успіхи українців Америки у різних наукових галузях», зокрема «відтворити хроніки діяльності Наукового Товариства ім. Шевченка у Нью-Йорку і Української Вільної Академії Наук» (с. 786). Провідні вчені цих наукових центрів були регулярними авторами газети «Свобода»: фізики Олекса Біланюк і Юрій Кістяківський; хіміки Орест Попович і Юрій Трохименко; математики Роман Воронка і Володимир Петришин; економісти Петро Балеї, Михайло Біда та Михайло Мельник; історики Любомир Винар, Юрій Гаєцький, Тарас Гунчак, Олександр Домбровський, Богдан Корчмарик, Осип Кравченко, Іван Лисяк-Рудницький, Омелян Пріцак, Ігор Шевченко; літературознавці Григорій Грабович, Лариса Онишкевич, Марта Тарнавська; германісти Альберт Кіпа і Леонід Рудницький; філологи Андрій Горняткевич, Ярослав Рудницький, Степан Смаль-Стоцький, Юрій Шевельов; поети, письменники, літературні критики Богдан Бойчук, Богдан Рубчак, Яр Славутич, сотні інших активних членів численних українських громад Америки.

П. Часто слухно зауважує, що публікації «Свободи» дають можливість створити «християнсько-церковні» портрети великих творців української духовності — Патріарха Йосифа (Сліпого) і Патріарха

Мстислава (Скрипника). Рух за визнання Ватиканом патріаршого устрою Греко-Католицької Церкви, що знайшов своє відображення на шпальтах «Свободи», заслуговує окремого дослідження.

У книзі П. Часто йдеться і про видавництво «Свободи», зокрема альманахову літературу, журнал «Веселка», про «Пласт», Спілку української молоді, Організацію демократичної української молоді, спорт, творчість діячів української культури, політичні реалії, культурні події, оцінку політичними і державними діячами Заходу української справи, а від 1991 р. — про Україну, радянську імперію, Голодомор українського народу 1932—1933 рр., захоплення Помаранчевою революцією 2004 р. і розчарування в українському політикумі, збереження своєї національної культури, рідної мови, релігійних та народних традицій у чужомовному середовищі... Що стосується теми незалежної України, то П. Часто пише так: «Запитай, читачу, щось легше, що не так болять... Щоб розплутати цей повний драматизму причинно-наслідковий клубок, треба подивитися на нього вже з більшої віддалі, з іншого часу, бо ж обличчям до обличчя — обличчя не розгледити» (с. 798—799).

«Свобода» весь час перебувала й досі перебуває у творчому пошуку вічної правди. Ця правда, нехай і в Америці, завжди залишатиметься проукраїнською, незалежно від того, чи йдеться про публікації «за Кравчука, Кучму, Ющенка, Юлю», чи проти них. Книжка Петра Часто — це історичний зріз пошуку України далеко за її межами у форматі одного часопису.